

İkinci Celse

Açılma saati 15,30

Reis — Kâzım Paşa Hazretleri

Kâtipler — İsmail Müştak Bey, Refik Ahmet Bey

Reis — Müzakereye başlıyoruz efendim.

Reis — Hüseyin Cahit Bey, bir şey söyleyecek misiniz.

Hüseyin Cahit Bey — Başka mütalealar da varsa onları dinledikten sonra söyleyeceğim, efendim.

Reis — Peki efendim, Ali Canip Bey, buyrun.

Ali Canip Bey — Mahterem Hanımefendiler, Beyefendiler!

Evvelâ Faik Âli Beyefendi ve onu müteakip Hüseyin Cahit Beyefendi beyanatta bulundular. Mütalealarının müşterek bir noktası vardı: Lisânın tekâmülü tabii olmalı! Buna biraz sonra temas edeceğim. Evvelâ Faik Âli Beyin sözlerindeki birkaç noktaya temas etmek istiyorum. Bir az çabuk söyledikleri için tamamen anlayabilip anlayamadığımda mütereddidim. Fakat galiba şöyle dediler. «Vatan yalnız toprak, topraktan ibaret değildir. Edebiyatı da süs değildir; o maderi vatandır.» Biz de bu kanaatteyiz efendiler.

Faik Âli Beyefendi edebiyat Maderi Vatandır dedikleri zaman kendi mensup oldukları edebiyatı cedideyi nazarı itibara alarak söylemiş olacaklar ve bilhassa onun için söylenmiş olsalar gerek.

Bu bahsi kısa keseyim ve başınızı ağrıtmıyayım diye Faik Âli Beyin bir şiirini okuyacağım. Yani maderi varan olduğunu iddia ettikleri edebiyatı cedidenin bir nümunesini okuyacağım. Ondan sonra da yeni şiirlerden güzel, sade Türkçenin kahramanı olan şairlerin şiirlerinden değil, atsız, bir halk şairinin bir şiirini okuyacağım. Hangisi maderi vatandır; Faik Âli Beyin edebiyatı cedidesi mi, yoksa bütün Anadolu'ya hitap eden halk şairlerinin şiirleri mi?

(Halk şairleri daha güzeldir sesleri)

Burada Orhan Seyfinin, Yusuf Ziyannın, Faruk Nafizin şiirlerini okumayacağım. Bir Halk şairinin, adsız bir şairin şiirini okuyacağım.

Sabah oldu. ran yerleri atıyor,
Cümle kuşlar destur almış ötüyor,
Sevdiğim odasında yatıyor,

Şaki bülbül, var uyandır yarımı,
Ben kıyamam, sen uyandır yarımı.

Çıkabilsem sarayının köşküne,
Can boyanır amber ile miskine,
Seni beni yaradanın aşkına

Şaki bülbül, var uyandır yarımı,
Ben kıyamam, sen uyandır yarımı.

Sabah olsun ben bu yerden gideyim,
Garip bülbül gibi feryat edeyim,
Sen dururken ya ben kime nideyim,

Şaki bülbül, var uyandır yarımı,
Ben kıyamam, sen uyandır yarımı.

(Şiddetli alkışlar)

Bir de Faik Âli Beyden şiir okuyayım:

Bir menekşenin matemî

— O hayali ebetgirizana —

Kuvayı nâmiyenin feyzî intibahiyle
Gülümsüyordu tabiatte bir hayatı nevin;
Gülümsüyordu melâikpenah olan cevvin
Hep ufku evci birer hâdeî ilâhiyle.

Mukaddematı beharın bu hâki ümmidi
Müekkelâtu hayalâta bir mesiri mesar,
Tahayyülâta da mührabu mabedi âsâr
Olan semaları adnî tenezzüh etmişti.

Bu münevver beharı nevhidar
Bence bir hâveri tehassüstü.
Hep tabiatte sâhu cazibedar

Bir kadın ruhu, ruhu monteşiri,
Bir semavî kaefinîğin şiiri
İhtizzaveri tehassüstü.

Şimdi artık Faik Âli Beyefendiye cevabını bu adsız Türk şairi vasıtasıyla vermiş oluyorum. Edebiyat süs değildir; Fakat Faik Âli Beyin de mensup olduğu edebiyatın esaslı cephesi süstür, ve kendisi de süs tarafının edibidir.

Ali Canip Bey

Tekâmül bahsine gelince: bu, bilbassa Hüseyin Cahit Beyefendi tarafından müdafaa edilmiştir.

Fakat bu yeni söylenmiş bir şey değildir. Eskidenberi Serveti Fünunda ve kendilerine rağmen ortaya çıkan sadelik cereyanı karşısında edebiyatı cedideciler hep tekâmülden bahsettiler. Tekâmül bahsine Faik Âli ve Hüseyin Cahit Beyler değil, merhum Süleyman Nazif ve Cenap Beyler de temas etmişlerdi.

Efendim, edebiyatı cedide bir lisanı tevarüs etmişti: Divan edebiyatı lisanı. Gerçi edebiyatı cedide — bir az sonra, zaman gelir de arzedersenem görülecektir — Avrupaî bir kisve ile ortaya çıktı. Fakat yazdıkları lisan Divan edebiyatı lisanı idi. Yani o lisan ile Nabi Efendi, Nedim Efendi cübbe biçiyorlardı, edebiyatı cedideciler ise o lisanla smokin biçmeğe kalktılar. Aradaki fark budur.

Hasan Âli Bey lisanların nasıl akademize edildiğini uzun uzadıya çok güzel anlattılar. O bahse temas etmiyeceğim.

Hüseyin Cahit Beyefendi (20 - 25 sene evvelden başlayan lisan tekâmülünün, onun ameleşi olan bizler farkına bile varamadık) dediler.

Aman efendim, nasıl farkına varamadık! 20 - 25 sene evel bu edebiyatı cedide lisanına hücum edildiği zaman Cenap Şahabettin Bey, Süleyman Nazif Bey (lisanda yapıyoruz tekâmül bid'attır) demişlerdi. Hatta Cenap Bey aynen (lisamızın tenkişi melâhatir cihetine gidemezsiniz) sözlerini sarfetmişti, nasıl farkına varılmadı?
(Alkışlar)

Sonra birkaç noktayı alıyorum .Cahit Bey (kelimeler, tarihî bir zaruret ve iycap neticesinde bir tekâmül ameliyesi olarak lisanı girerler) diyor.

Diyor ama hangi lisanı? konuşma diline ise o başka! yazı diline ise bütün kelimeler tarihî bir zaruret iycabı olarak girmemiştir. (Nahüdayı huda - naşinas) terkibi o devirde yoktu ve edebiyatı cedideciler tarihî bir zaruret ve iycap neticesi olarak bunları kullanmış değildiler. Böyle olduğu için bu kelimeler atıldı ve kalmadı. Eğer bunlar tarihî bir zaruret ve iycap neticesi olarak girmiş olsaydı atılmazdı, kalırdı. Sonra (tirajenüma, tuf, elhanı serair) ve daha neler... Rebabı Şikeste, yahut Serveti Fünun sahifeleri açılırsa bunlara benzer birçok kelimeler bulunabilir. Bunlar tarihî bir zaruret ve tekâmül ameliyesi neticesi olarak meydana gelmiş değildir. Ve menfi olmakla beraber, yine ispat ediyor ki, fert yazı lisanı üzerinde hâkim oluyor.

Gelelim determinizm meselesine: Edebiyatı cedideciler bu mefhumu (determinizm) den ziyade (fatalizm) maanasına anladılar; hatta Cahit Beyefendinin bir sözü, (determinizm) i nasıl (fatalizm) maanasına aldıklarını ispat eder. Cahit Bey eskidenberi sade ve vazih yazmakla mümtaz bir zat idi. Fakat yine Cenap Beyin, Halit Ziya Beyin tesiri altında terkipli lisanı kullanmışlardır. (Hayatı muhayyel) i açar açmaz görünür. Evet bir gün Cahit Bey — galiba 35 sene oldu — bir yazısında (teessüf olunur ki lisanımıza Arabî ve Farsî kelimelerle beraber Arabî ve

Farisî kaideler de girmiştir) demiş, fakat daha ileriye gidemiyerek orada kalmamış, yani Arabî ve Farisî kelimeleri atalım diyememiş ve atamamıştır. Cahit Beyefendi şüphesiz çok iyi hâlipler ki, Bergson, determinizmi bilhassa son zamanlarda daha tazyih ve daha hududunu tayin ederek cansız maddelerde çok sahih buluyor. Eyet cansız maddelerde (determinizm) vardır. Fakat canlı maddelerde bilâkis derunî bir hamle vardır ki o canlı maddeleri determinizm haricine atıyor ve bundan dolayıdır ki meselâ biz zühre veya utarit yıldızının iki asır sonra filân ayın filânca gününde nerede nasıl vaziyette bulunacağını tespit edebiliyoruz. Fakat bir şahsın ve bir milletin iki gün sonra ne vaziyet alacağını tayin edemiyoruz.... Bergsona göre dünyada geçirilen bir heyecanın tekrar aynen vukua ihtimal yoktur. Her heyecan başkadır. Bunların arasında fark vardır. Bu fark kemiyet değil keyfiyet farkıdır. Hatta Bergson daha ileri gidiyor, ruh ve hayat hadiseleri ilim içerisine sığmaz; çünkü bir devirde vukua gelen heyecan bir defa daha aynı tarzda vukua gelmez diyor.

Efendiler; (tabii tekâmül) kelimesi edebiyatı cedide lisanında tekerleme şeklini almıştır. Efendim; meselâ, şapka inkılâbı olmadan fesin tekâmülünü düşünseydik bu olur muydu? Fesin kenarlarından filiz salıvermesini mi bekliyeydik!... İnkılâbımız olmadan bunu nasıl inkişaf ettirebilirdik?

Besim Atalay Bey — Kabalak getirdiler. Şapkayı doğrudan doğruya getirtilmediler.

Ali Canip Bey (Devamla) — Harf inkılâbı dediğimiz inkılâp için de çoğumuz bir senede, üç senede, on senede olamaz sandık. Demek ki zihayat işler de bu meyandadır. Yazı lisanında da böyle hayatî hamleler vardır. Ve onun misalini iki hatıra ile huzurunuzda arz etmiş oldum. Sonra Cahit Beyefendi kendi edebiyatlarının hareketlerini unutmışlar gibi «bir yabancı kelime, filan ve filan şahısların arzularıyla, sun'î olarak vücade getirilemez» diyorlar. Efendim; Servetî Fünun sahifeleri yanmadı, önümüzdedir. Servetî Fünun sahifelerine filan ve filan şahsın arzusuyla sun'î olarak birçok kelimeler girmiştir. Meselâ kendileri — hatırıma geldi — «gayei hayal» i kullandılar. Demek ki kelimeler filan ve filan şahsın arzusu ile girer; işte meselâ edebiyatı cedideciler demin arzettiğim divan edebiyatından tevarüs ettikleri lisanı daha şatafatlı bir hale koymak için kamus ve ferhenk sahifelerini araştırarak birtakım kelimeler ortaya koydular. Yalnız bunlar edebiyatı cedidenin ömrü kadar devam etti. Fakat edebiyatı cedidenin ömrü bittikten sonra ne (tuf), ne (nahudayı huda - naşinas) ve ne de (tirajenüma) kaldı. Hepsi birlikte gitti. Söyleyeceğim bu kadar. (Alkışlar)

Fazıl Ahmet Bey — Gazi Hazretleri, muazzez hanımefendiler ve muhterem arkadaşlar! Bir haftadanberi böyle gayet kavrayışlı, gayet temelli ilimleri ve gürbüz, coşkun talâkatleriyle bizi burada tenvir etmiş olan birçok hatiplerden, birçok âlim arkadaşlarımızın gayet değerli, agyet kıymetli sözlerinden sonra ne

Fazıl Ahmet Bey

cesaretle huzurunuzda çıktığımı belki benden sorabilirsiniz. Buna şu cevabı veririm: biliyorsunuz ki Türk dilinin tali ve makadderata ait herhangi bir endişe için velev benim kadar huzurunuzda hakkı kelâmı pek az olan arkadaşımızın söyleyeceklerini kusatlarıyla beraber hüsnütelâkki buyuracağınıza eminim; işte bu emniyetin verdiği cesaretle huzurunuzda çıkmış bulunuyorum.

Arkadaşlar, demin Hüseyin Cahit Beyefendinin dinlediğiniz nutuklarında çok hoşuma giden bir cümle vardı. Hüseyin Cahit Bey diyorlar ki istihdaf ettiği gaye hiçbir şaibeye tahammül göstermeyen böyle büyük bir meselede herkese düşen en büyük vazife azamî samimiyetle bu uğurda çalışmaktır. Hüseyin Cahit Beyin bu kanaati önünde hürmetle eğiliyorum. Bendeniz de kendilerinin bu düsturu dahilinde hareket etmeği bu yüksek ve necip gayeye karşı en büyük vazife addediyorum. Hakikaten samimiyetten müphem olan bir arkadaşımın mutalâatına karşı sözlerim çok çetin ve çok sarp gelse bile onun şahsına karşı hürmetim en küçük bir lekeyi haiz değildir. Binaenaleyh bunu da iptidadan arz ediyorum.

Arkadaşlar; şimdi doğrudan doğruya mevzua gireceğim Ben gerek Faik Âli Beyefendinin, gerek Hüseyin Cahit Beyefendinin işlerinde çok temas noktaları gördüğüm, kanaatime çok yakın bulduğum mutalâalarını dinlerken aklıma ne geldi bilir misiniz, hani bazı dışından gayet mamur gözükken sözler vardır ki içinde fikir vitaneleri, fikir yıkıntıları saklıdır, nasıl ki şimdi altında toplandığımız bu şatafatlı ve yaldızlı sarayların tavanları altında vaktiyle en çürük, en kof, en maanasız kafalar bulunurdu, işte onları düşündüm. (Alkışlar)

Besim Atalay Bey — Yaşa!

Fazıl Ahmet Bey (devamla) — Hanımefendiler, arkadaşlar! Bendenizin gördüğüm en hazin manzara ilmi mefhumları ve felsefi hakikatleri müdafaa etmek için çok defa ilme ve felsefeye düşman mahiyetinde olan fikirleri yalancı şahitliğe davet etmektir. Kendilerine bir suiniyet atfetmek istemiyorum, ama, bendenize öyle geldi. Bazı noktaları not ettim. Müsaadenizle onlara birer birer temas edeyim. Bunların biri (tekâmül) kelimesidir. Benden evel söz almış olan arkadaşlarımızın temas ettikleri ve birkaç zamandanberi dil piyasasında mütemadiyen sürülüp sürüklenmekte olan bu zevallı (tekâmül) kelimesinin biraz hakını ihkak etmek istiyorum. Efendiler, tekâmül felsefe ile istigal etmiş bulunanların daha derin surette bildiği ve sizin kadar münevver kimselerin sureti umumiyede malumu olduğu üzere hayli girift, hayli mu'dil bir mefhumdur. Şimdi farzediniz ki önümüzde bir yol vardır, bu yolun üzerinde bir adam yaya yürüyebilir, bu yoldan öküz arabasıyla gitmek mümkündür, otomobil de geçer ve bunların geçmesi tekâmül kaidesine uygundur; piyade giden bir yolun üzerinden kağıt arabası nasıl gider denemez. Sonra farzediniz ki önümüzde bir nehir vardır. Bu nehrin üzerine köprü yapmak tekâmüle mugayir olur diyip yüzerek mi geçeceğiz?

Karşıda yüksek bir dağ var. Tünel yapmak tekâmüle mugayir olur diye etrafında mı dolacağız?

Şu halde her şeyden evel tekâmül kelimesinin hakiki medlulünü anlamak ve her şeyden evel o medlul dahilinde yürümek iycap eder. Benim kendi hızım bir şeye yetmediği zaman diğer kuvvetli hamleye karşı tekâmülü öne sürersem ona zarar vermiş olurum.

Bir adam kalkıp ta, efendiler hilâfet diye bir müessese var, bunu kaldırmak iycap eder dese buna karşı, yok efendim tekâmül kanununa mugayirdir bunu kaldıramayız denebilir mi?

Yene farzediniz ki bir adam şöyle söylüyor: İstanbul gibi bu kadar eski bir mazisi, sarayları, camileri olan bir şehir durutken bunu bırakıp ta Ankaraya gitmeğe ve orada birçok masraflarla binalar yapmağa ne lüzum var?

Birdenbite çok makul manzaralı, dış ihtişamı çok fazla görünen bu fikirler dermansız rubların, hiçbir hamle iktidarına malik bulunmayan titrek, sünepe, çapaçul kabiliyetlerin verdiği bir hükümdür. (Alkışlar)

Şimdi de bilerek bilmiyerek, dil meseleleri üzerinde mücrimane bir gayretle — tekrar ediyorum: mücrimane bir gayrele — çalışanlar mevcuttur.

Efendiler dünya medeniyetinde korkulacak şey tertipli ve programlı yürümektir. Bu yürüyüşle ben saatte 600 kilometre sür'acle tayyare uçurorum, bütün dehamı ilim kuvvetiyle birleştirip mütemadiyen ileri atlıyorum. Tekâmül kelimesinin mefhumu içinde hem ilerlemek, hem felâketlere uğramak gibi hadiselerin heyeti umumiyesi birden vardır. Bu, manzarai umumiyeden alınan mefhumlardır. Tekâmül buna derler. İleri gidenler olduğu gibi görünmez felâkete düşenler de görülebilir. Bunların hepsine, arzettiğim gibi, tekâmül uvarını veririz.

Şimdi Türkçenin tekâmülüne gelelim:

Ben Türkçenin tekâmülünü daima Türkiyenin tekâmülü ile muvazî bir surette görmekteyim. Eskiden bir saltanat ve bu saltanatın bir lisanı, ihtişamlı, mübalâğalı bir lisanı vardı ki buna mutlakiyeti beyan diyeceğim. Bir lisan ki içerisi mimari hattan ziyade mübalâğalı ve iptüdaî kabiliyetlerle, dekorasyonlarla doludur. Türkler mücadeleler, boğuşmalarla hayatlarını birçok yabancı unsurların ve yabancı idarelerin pençesinden kurtarmak azimleri yaptıkları gibi aynı hareket Türk dili için de olmuştur. Bu kurtuluş hareketi, Türkiyenin rejiminde olduğu gibi, Türk dilinde de demokrasi, cümhuriyet ilân etmiştir (Alkışlar) Bu vaziyet karşısında iztirap duyanlar vardır, eskinin lezzetine alışkın kimseler vardır. Bunlar lisan tiryakileridir. Hani bazı antika meraklıları görürsünüz: tavana nalın mihlarlar (gülüşmeler) tuhaf şeyler içinde tömbeki içerler, sonra usulü tefriş

budur, böyle tefriş etmek lâzımdır, yapmazsak büyük felâket olur gibi garip endişeler izhar ederler.

Dikkat ettim: Faik Âli Bey kelimeler üzerinde titreyorlar, mezarlıkta olan şeyleri hayata getirmekte istiyical doğru değildir diyorlar. Sonra Hüseyin Cahit Bey bazı sözleriyle dikkatimi celbettiler. Ettiler değil hatta yumrukladılar. Diyorlar ki: Bugüne kadar ne olmuşsa öyle olması zarurî idi de onun için olmuştur. Biz de diyoruz ki: Mademki öyledir, o halde ne oluyorsa o olacaktır.

(Şiddetli alkışlar)

Efendiler yukarda bahsettiğim tiryakîlikten uyanmak zamanı çoktan gelmiştir ve arzettiğim gibi korkulacak şey çabuk yürümek değil, şuurlu, programlı, bu aşrın medenî adamına yakışır surette yürümektir.

Hüseyin Cahit Beyin muhtıralarında bir şey daha nazarı dikkatimi celbetti. Faraza diyorlar ki mecelle behemehal değişmek lâzımdır. Biz bunun üzerine: o halde İsviçre kanunu medenisini alalım diyoruz. O vakit Hüseyin Cahit Bey, hayır bunu almak kavanini tabiiye iycaplarına mugayirdir diyorlar. Hüseyin Cahit Bey a'şar muzur ve lüzumsuzdur diyorlar. Biz değiştirelim diyoruz, o vakit Cahit Bey hayır olmaz buna beşerin müdahalesi caiz değildir diyorlar.

Hüseyin Cahit Beyin muhtıralarında bir nokta vardır ki bana mamur felsefe kılıklarına sarılmış ifadeler altında felsefe ile hiç münasabeti olmayan gevşek, çürük, atılgarlığa, idealciliğe uygun bulunmayan ifadeler kanaatini verdi. Kemali samimiyetle arzederim ki bu ifadeler bana yeniçeri kryafethanesini hatırlattı. Yeniçeri müzesinde birtakım yeniçeri ağaları vardır. Onların kaftarı, şalvarı, yatağanı, cübbesi, çepkeni vardır ama onu bir kere soyunuz, içinden kupkuru bir değnek çıkar.

Hanımefendiler, Beyefendiler!

Bendeniz naçiz varlığım içinde epeyce vakit edebiyat hocalığı ettim. Bilir misiniz bu edebiyat hocalığı esnasında ne hazin, milletin fikrî istikbalî namına ne korkunç ve bizi çabuk bir teyakkuza davet edecek ne elim hadiselerle karşı karşıya gelmişimdir!...

Muhterem efendiler: Bizim bir edebiyatımız vardır. Bir mazi edebiyatı dediğimiz şey vardır. Bu edebiyat ulûhiyetperver bir edebiyattır.

Biz bugünkü bütün redrisatımızda, gayelerimizde lâyük bir cemiyet teşkil etmek davasındayız. Biz bir cümhuriyette demokratik bir idare, bir gaye takip etmek davasındayız. Bizim edebiyatımız mudakiyet perver itlâkı tamımı ile bir mutfakiyet edebiyatıdır. O, münacatla başlar, arkasından na't gelir, arkasından kaside gelir, arkasından çeşme tarihleri gelir, arkasından daha ne geldiğini huzurunuzda teeddüp ettiğimden söyleyemeyeceğim. Şahsî tiryakîlik, başkasına tir-

yakılığı tevcih için bir sebep midir? Ben Afyona müptelâ olsam bütün alemi esrarkeş mi yapayım? (alkışlar ve handeler) bugün tedrisat sahasında talebe efendilere bütün klasik eserleri göstereyim fakat bunlar gibi yazı yazma diyelim, böyle şey olur mu? Klasik denilen eserin, her dilde fikri teşekkül, zekâ neticesinin yoğrulmasını ve medenî bir dimağ haline gelmesini temin eden bir lisan olması lâzımdır.

Bunlar atılacak mı? Hayır efendiler, bir dil, bilirsiniz, nereden geçerse bütün etrafındaki manzaraların aksilerini kendi göğüsleri üzerinde taşır. Bu bir tarihi harabedir ve tarihi harabeler tarihi hatıra diye ve o namla ziyaret olunur. Binaenaleyh bizim dilimizin de tekâmül yolunda birtakım harabeleri, birtakım eski manazırı vardır. O harabeleri milletimize mazisine ait muhtelif müesseseleri tayin ederken göstereceğiz. Amma maziden kalmış harabeler diye ve maziye hürmetkâr olarak, kıymetşinaslık kabilinden ve istikbale de nankörlük yapmamak için göstereceğiz. Bu nankörlükten bilhassa tevakkî etmek lâzımdır.

Bu, daima böyle hayırkârane ve kadirşinasane gibi gözüken bu zevatı çok korkunç bir surette işgal etmektedir. Bundan da tevakkî edilmesini zarurî görüyorum. Evet demin arzettiğim gibi başında kalfâvi, arkasında cübbe, ve ayağında şıprık papuş olan nesil (Veysi) yi okuyabilirdi.

Arkadaşlar; Şeyhülislâm Efendinin çakşırı veya cübbesiyle laboratuvarında bakteriyolojihanede çalışılmaz. Bizim yolumuz fetvahaneye değil kimyahaneye bakteriyolojihaneye doğrudur.

Binaenaleyh haddizatında gayet uyuşturucu mahiyette olan fikirlerin arkasında hakikî birtakım endişeler bile saklanmış olsa buna tamamen yanlış değil gafilâne oluyor deriz. Bunu kemali kanaatle huzurunuzda tekrar ediyorum.

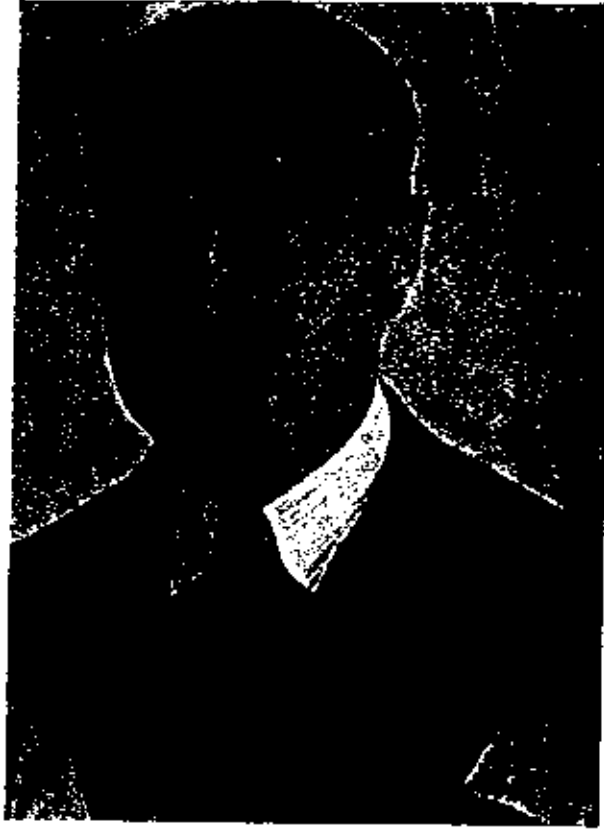
(Alkışlar)

Reis — Söz doktor Şükrü Beyindir. Buyrun Şükrü Bey.

Dr. Şükrü Bey — Muhterem Hanımefendiler, Beyefendiler;

Doktor Mustafa Şükrü Bey — Hüseyin Cahit Beyefendinin lisanı sadeleştirme ve tekâmülünü tabii seyrinde bırakmak hakkındaki fikirlerine daha evvel söz alan değerli hatipler cevap verdiler. Bu noktaya ben de bir şey ilâve etmek isterim.

Lisanın tabii seyrindeki tekâmülüne yapılacak müdahale kendilerinin zannettiklerinden daha pek esaslı ve geniş bir surette müessirdir. Bunun en iyi misali bundan iki nesil evvel çıkan Alman Ticaret Kanunnamesinin motiflerindedir. Orada (İbrani dilinin ölmüş bulunduğu, bunun için ticarî muamelatta yer tutamayacağı) ibaresi yazılı idi; bugün yani takriben elli sene zarfında eski İbrani dili Filistinde, Nevyorkun siflerinde, Polonyada canlı bir dil olarak konuşulmağa başlamıştır. Bu pek dikkate şayan olan hâdise bir tek adamın eseridir. Buna bir Yahudinin yazdığı İbrani Grammaire'i ve lügati âmîl olmuştu.

Dr. Şükrü Bey

Sadri Etem Bey

Bizim Dil Kurultayının başında ise cihan tarihine şimdiye kadar görmediği inkılapları yaratan Yüce Gazimiz var. Yüce Gazinin emri altında, yüreğinden Türk dilinin emsalsiz inceliğine kat'iyetle kani' olan bir ilim ordusu var Bunun için dilimizin tabii tekâmülüne yapılan şu kudretli müdahale buna tekaddüm eden inkılaplar gibi en bedbinleri hayretlere, takdirlere düşürecek, feyizli mahsuller verecektir.

İkinci bir nokta: yabancı lûgatlerin, mefhumların tercümesi keyfietidir. Hüseyin Cahit BeyA İmancanın felsefe ve tabii ilimler sahasındaki ifade kudretinin Fransızcada bulunmadığını, buna mukabil Fransızcanın vuzuh ve zarafetini söylediler. Buna ilâveren Türkçeye yaptıkları tercümelerin bazı kısımlarını sonradan kendilerinin de anlayamadıklarını ilâve ettiler. Şu suretle her milletin kendine has olan düşünüş ve duyuş tarzının kendine mahsus ifadeleri, mefhumları bulunduğunu söylemiş oldular.

Efendim, mefhumlar tercüme edilemezler. Çünkü her milletin kendine mahsus evsafı, mümtaz mezayası vardır.

Hindu - Öropeenlerin feylesof, Samîlerin peygamber, Türklerin mütesavvif, diplomat, asker yetiştirmeleri bunların dillerine hususiyet verir.

Mütesavvif gâh kâinatla istihza ederek, gâh kâinatın büyüklüğü karşısında kendisinin hiçliğini söyleyerek metafizik mefhumlar, teolojik ifadeler yaratır.

Diplomat hasmını methederken zemmeder. Bir arzuyu reddederken karşısındakini teşekküre icbar edecek ifade kudreti gösterir.

Asker hedefe en kısa yoldan gitmeği prensip edindiği için tiz, keskin ifadeler kullanır. Türkün malûm olan zekâsı bilhassa harikul'âde olan imkâl sür'atı dolayısıyladır ki Türkçede bir yığın ata sözleri (idiom) lar, söz temsilleri kinayeli sözler, bilmeceler vardır. Bunların çoğu yabancı dillere tercüme edilse değil maana, maksat bile anlaşılmaz.

Bugün aynı derecede medenî sayılan Fransız, İngiliz ve Almanların kelime hazinelerindeki tehalüf dikkate değer. Bunların hepsi Hindu - Öropeen oldukları halde bu bariz tehalüf milletlerin dünya medeniyetinde aldıkları vazife, daha doğrusu kendi kabiliyetlerine uyan vazife bunların ifadelerine ayrı ayrı hususiyetler vermiştir. Yani, düşünüş, duyuş, telâkki noktalarında ayrıldıkları için başka başka mefhumlar yaratmışlar, tabiatıyla mefhumların ma'kesi olan ifadelerde de ayrılmışlardır.

Hulâsa: biz yabancı kelimeleri atalım derken ecnebî mefhumları almağa kalkışarak (Esiri zülfün olduk gerçi kurtulduk esaretten) tabirine uyarak kelimelerin maddî esaretinden kurtulup mefhumların manevî esareti altına girmiş oluruz.

(Alkışlar)

Yahudice, bir Yahudinin çıkardığı gramer ve lûgat kitabının mahsulü idi. Bizim Türk Kurultayının başında Yüce Gazimiz vardır. (Alkışlar)

Reis — Sadri Ethem Bey, buyrun.

Muharrir ve muallim Sadri Ethem Bey — Arkadaşlar! şahıslarına çok hürmetkâr olduğum üstatlar tekâmülden bahsettiler. Bir cemiyetin hayatında ne zaman tekâmül olur ve ne zaman atlamalar olur? Acaba üstatların bahsetmek istedikleri tekâmül nasıl bir tekâmüldür? Eğer 918 ile 932 arasındaki farkı bir an için hatırlıyacak olursak böyle bir tekâmülün ve malûm olan maa-nasında söylenen tekâmülün imkânsız olduğunu kabul etmek lâzımdır. Çünkü üstatların söyledikleri tekâmül sırasıyla arka arkaya giden ve birbirine benzeyen şeylerin biraz daha mükemmel olması demektir. Halbuki 918 ile 932 birbirine benzemiyen senelerle ve birbirine benzemiyen insanlarla doludur.

Bu iki rakam arasında iki cemiyetin iki hayatı bağlanmıştır. 918 den evvel bir imparatorluk devresi vardı ki bu imparatorluk devresi bütün içtimâî, siyasi, iktisadî ve hukukî tesirleriyle ve zevkiyle sakattı. O kadar sakattı ki bu sakatlığın derdini 18 inci asırdanberi herkes çekmekte ve ismini koymakta reddüt etmemişlerdir. Osmanlı imparatorluğuna hasta adam demişlerdir. Osmanlı İmparatorluğuna hasta adam denmesinin sebebi yalnız siyasi, iktisadî kudretsizliğinden değil, aynı zamanda bünyesinin bozulmağa başlamış olmasından idi. Binaenaleyh onun istinad ettiği, onun kuvvetlerini bağlamak istediği esaslar bugün 932 insanların istinad ettiği esaslara uygun değildi. Osmanlı İmparatorluğu, müesseseleriyle tarihen bağlıdır; öyle tarih ki çürümüş, parçalanmış. Osmanlı İmparatorluğu bilhassa tanzimat devrinden sonra tamamen marazî bir hal alıyor ve bu marazî hal bir sürü insan yetiştiriyor. Bu insanlar içinde cıus zümreleri vardır. Ve bunlar aldıkları terbiye itibariyle, cemiyetin tesirleri itibariyle Türk halkından tamamen uzak kalmışlardır. Ve onların zevkleri, onların düşünceleri zaman zaman matbuat sahasına, zaman zaman hatta mekteplere girmiş ve nesilleri kendi terbiye tarzlarıyla sürüklemek istemişlerdir. İşte üstatların bahsetmek istedikleri tekâmül, bu marazî uzviyetin tekâmülüdür. Marazî uzviyetten, sakat uzviyetten güzel bir şey çıkması imkânı yoktur.

Besim Atalay Bey — Yaşa

Sadri Ethem Bey (devamla) — Çünkü bu marazî uzviyetin kendine mahsus iktisadî bünyesi, kendine mahsus hukukî bünyesi, kendine mahsus sanayii olacaktı. Ve o telâkkiler hiçbir zaman bugünkü millet telâkkisine uyamazdı. Nasıl ki milletle ümmet arasında büyük bir fark varsa, dünkü lisan telâkkisiyle bugünkü lisan telâkkisi arasında da öyle bir fark vardır. Biz bu farkı tekâmül yoluyla geçemeyiz. Bu farkı Türk camiasının henüz yaşamakta olduğu inkılâp hamlesiyle geçebiliriz. Ve vardığı ve gideceği yol da budur. Eğer zevklerini maziye bağlayarak maziden aldıkları ilhamlarla bize tekâmül merhalesi arz etmek istiyorlarsa bu mümkün olamayacaktır. Çünkü yeni ve yepyeni bir cemiyet var ki onunla karşı karşıyayız. Bu yeni cemiyet Türk milletidir. Osmanlı İmpara-

torluğunun iktisadî müesseselerine bakacak olursanız orada baştan nihayete kadar bozukluk ve bir yarım müstemlekenin evsafı görülür. Hukukî bünyesine bakacak olursanız Osmanlı İmparatorluğu bize tam müstakil bir millet hukukundan bahsetmez; şer'î hukuktan, kapitülasyondan bahseder. Ve hür, hâkim bir halkın hâkimiyetinden asla bahsedemez. Eğer imparatorluğun ahlâkından dahî bahsedecek olursanız o ahlâk bizim için terkedilmesi lâzım olan ahlâktır. Zevki de aynı bünye içersindedir. Onun zevkini yapan, meselâ ona gece yerine şep, bulut yerine sehap dedirten nedir? Hangi gayedir? Niçin öz kelimeyi bırakıp ta yerine diğer kelimeyi alıyor? Bunu almakta âmîl olan zevktir, ümmet devrinin zevkidir. Ve bu zevkle artık millet devrine ait bir hareket yapmanın, bir san'at hareketi vücude getirmenin imkânı yoktur. Millete millet dili gerek, millet dili olmak için yapılacak şey daha evel, ümmet devresinde cemiyetin bünyesine girmiş olan ve üstünlüğünü sırf ümmet camiasında bulduğu için kabul edilmiş olan kelimeleri derhal salıvermek ve derhal yerlerine göndermektir. Bunu yapmak, bunu cezri bir şekilde kökünden halledebilmek için evvelâ burada bir millet toplantısı ve bu toplantının millet ve halkın ruhunu ifade etmesi zarurî idi. Üstatlar bu toplanmaların biraz da lüzumsuz olduğunu ifade etmek istediler zannederim. Eğer böyle bir şey mevzu bahis ise bunu hiç hatırlarına getirmemeleri iycaz eder. Ancak bir halk dilini ve halk hakimiyetini temsil eden kelimelerin mevcut olabilmesi için halkın bizzat hakimiyetini eline almış olduğu bir devirde bu halk hakimiyetini böyle müdaracı tekâmül poletikasıyla yapmak istersek bu lisan, bu dil, Türk dili hiç bir zaman istediğimiz merhaleye varmaz. Varmak için çok cezri inkilâpçı olmak gerektir.

(Şiddetli alkışlar)

Reis — Buyurunuz Namdar Rahmi Bey.

Namdar Rahmi Bey — Muhterem Hanımlar, Efendiler; ben Anadolu'da senelerden beri mekteplerde çalışan bir felsefe hocasıyım. Burada hürmet ettiğim bir neslin büyüklerinden bazı üstatların sözleri bendenizi de söz söylemeğe tahrik etti, teşvik etti. Fakat benden evvel söz alan arkadaşlarımız benim de temas etmek istediğim noktalara temas ettiler. Bununla beraber söyleyeceğim sözler var. Söyleyeceğim sözlerin bir kısmı nazari, bir kısmı amelîdir. Bilhassa bu amelî olan kısım ehemmiyeti haizdir. Çünkü biz yarının kurtarıcısı olan genç nesillerin ihtiyaçlarını yakından, doğrudan doğruya hisseden ve bunlarla daima karşı karşıya gelen muallimleriz. Bu noktadan söyleyeceğim sözlerin kıymeti olacağını zannediyorum. (Bravo sesleri) Efendim, her insan gibi bizim üstatlarımız da - kendilerine çok bağlı ve hürmetkâr bulunduğumuz üstatlarımız da - iki nevi esaret altında bulundular. Biri fikir esareti, diğeri itiyat esaretidir. Fikir esareti çok müzmin bir esarettir. Batlamyosun dünya güneş etrafında döner nazariyesinden harice çıkmak imkânı yoktur. Aynı suretle, arkadaşlar Darwin tekâmül nazariyesi de uzun zaman bütün mütefekkir memleketleri, mütefekkir kafaları esir etmiştir.

Bugün artık Darvinizm kıymetini kaybetmiştir. Darvinizm iflâs etmiş demiyorum, kıymetini kaybetmiştir diyorum. Amerika biyoloji âlimlerinden Vener diyor ki: «Darvinizm nazariyesi hakikatin ancak yarısını ifade edebilir». Sonra tekâmül nazariyesi yerine atlayışlar ve sıçrayışlarla hayatın meydana geldiğini ispat eden "Vri" nazariyesi vardır. Meslekdaşlarım ve müteşebbis arkadaşlarım bilirler ki Amsterdama nebatat üzerine de çalışmış olan "Bergson" nebatat üzerinde yaptığı sıçrayış ve atlayış tecrübeleriyle hayat nazariyesini meydana çıkarmıştır. Halâ Fransanın "College de France" namındaki müessesesinde devrin riyaziyecisi «Liyen» 927 senesi tedrisatını içtimaî tekâmül nazariyesinin iflâsını izaha hasretmiştir. Darwin nazariyesi mücadeleî hayat kanunu ile asırlarca fikirlere hâkim oldu. Milletlerin ruhuna haşin bir hotperestlik soktu. Onun da iflâsı bekleniyor. Ve o da bugün kıymetini kaybetmiştir. Tekâmül bakidir, batî ve tedricî değildir. Tekâmül hamlelerle, sıçrayışlarla vuku bulur. Kuvvetin, enerjinin tesiriyle olur. Atlayan, sıçrayan kuvvet yeni bir hayat meydana getirir. Fikir esaretinden bu kadar bahsediyorum.

İtiyat esaretine gelince: Bu esaret daha meş'umdur. Bizim bir ruhiyat hocamız vardı. El'an yaşıyor. O derdi ki: İtiyat makul manzarası gösterir. Yani alıştuğumuz şeyleri makul gösterir. Meselâ fesi ele alalım: Bugün tramvayda, vapurda bir fesliye tesadüf edilince parmakların ona doğru uzandığını görüyor, bakın bakın şu fesliye, ne çirkin! dediklerini işitiyoruz. Halbuki fes değişirken hepimiz az çok eza duyduk. O zaman «zorlamıyalım, isteyen fes giysin, isteyen şapka giysin» deseydik, bugün memleketimiz bir karnaval yerine dönecekti.

İtiyat esareti pek eski zamandanberi devam ediyor. Hani yeniçerilere bir nizami cedit elbisesi giydirmek istediler; bakınız Koca Sekbanbaşı bunu nasıl anlatıyor: Yeniçeriler nizamı cedit elbisesini kabul etmek istemediler; dediler ki (biz destiye kurşun atar, balçığa yumruk sallar, keçeye pala çalar, dalkılıç olup kızıl elmaya dek gideriz ve ulufemizi alır otururuz. Bize nizamı cedit elbisesi gerekmez). Biz ruhumuzda yeniçeri ruhu beslemek istemeyiz. Bu ruhu zorlamak ve atmak lâzımdır. Yine İtiyat esaretinden bir misâl alacağım: Amerika iptidâî adamlarına istiklâl verildiği ve esaretten affedildikleri ilân edildiği zaman birçokları gittiler ve (bizi tekrar esir ediniz, biz hürriyet istemeyiz) dediler. Bilirsiniz insan alışmış olduğu esaretten kolay kolay kurtulamıyor.

Harf inkılâbında da aynı şeyle karşılaştık. Bunu tekâmüle bırakalım dediler. Bir taraftan eski harfler kullanılsın, bir taraftan da yeni yetişecek nesle her şeyi yeni harflerle öğretilim; eğer böyle yapılıyorsa daha uzun zaman belki asırlarca yeni harflerimizin kıymetini anlamak ve onu tamim etmek üzrere beklemek iycap edecekti. Bugün görüyorsunuz, köylü de okuyor, çocuk ta okuyor, ihtiyar ninelerimiz de okuyor. Hülâsa, daima bu İtiyatların esiri olan birtakım insanlar vardır; onlar daima (yavaş yavaş) derler. Fakat içlerinde İmanın tammesini duyan insanlar da vardır ki, durmuyoruz atılacağız derler. Biz onlarıdır. Dur-

miyoruz. Yavaş yavaş gidemeyeceğiz. (Bravo sesleri) Meşhur ruhiyatçı Vilman Ceymis bir çare tavsiye eder: İtiyatları terkedebilmek için onları birden bire atmak lâzımdır.

Yavaş yavaş dersiniz terkedemezsiniz. Meselâ cigaraya müptelâ bir adamı ele alalım. Bugün içeyim, yarın yarımaya indireyim de yavaş yavaş bırakayım derse bırakamaz. Bunu birdenbire kesmekten başka bir çare yoktur.

Bugün bu hareket, bu millî hareket, bu büyük hareket, bu kutlu hareket, öz benliğimize doğru olan bir harekettir.

Hanımlar, beyefendiler, inkılâp tamam olmadı, istiklâl tamam olmadı. Ne zaman ki öz benliğimize erişeceğiz o zaman istiklâl tamam olacaktır.

(Bravo sesleri, alkışlar)

Müsaade buyrulursa Avrupadaki bir müşahademden bahsedeceğim. O zaman duymuş olduğum heyecanı, beni dinlemek lûtfunda bulunanlara arzedebilirsem kendimi bahtiyar addedeceğim. Pariste (Société des savants) denilen bir yer vardır. Orada fırkalar, gruplar sık sık içtimalar yaparlar. Bu içtimalardan birisine gitmişim. Orada âteşin ve genç bir hatip söz aldı. İçtima Fransadaki enfülâsyon (para düşüklüğü) zamanına rasgeliyordu. Büyük bir heyecan duyulan bir devirdi. Bu hatip birçok şeylerden bahsetti, nihayet şarkın intibahı meselesine geldi. Dinliyecilere: «Şark uyanıyor, bugün karşınızdaki genç bir Türkiye — tabiri aynen kullanacağım — Mustafa Kemal Türkiyesi var ki Sevres muahedesini parça parça yapmış ve bir paçavra gibi emperyalist Avrupanın suratına fırlatmıştı» dedi. (Sürekli alkışlar) Fakat arkadaşlar bu sözü orada kimse alkışlamadı. Ses kesildi. Sükûnet hâkim olmağa başladı. Korktum. Kabaran göğsümde çarpan kalbimin kütürdüsünü herkesin işiteceğinden korkuyordum. Korktuğumun sebebi, orada kendimi göstermek istemediğimdendir: Türkün ezeli hasleti.

Hüseyin Cahit ve Faik Âli Beyefendi üstatlarımız, bilhassa Faik Âli Beyefendi «bu bir inkılâp değildir, yani inkilâba lüzum yoktur» buyurdular. Fakat bu büyük bir inkılâptır, büyük inkilâbın temadisinden başka bir şey değildir.

Cahit Beyefendi üstadımız yeni bir zarureten bahsettiler. Buna arkadaşlarım kâfi derecede cevap verdiler. Bu zaruret benliğimizin bir za'fıdır. Nasıl ki uzviyet za'fa düştüğü zaman her nevi mikrop onu istiylâ ve tahtip ettiği ve uzviyet sağlam olduğu takdirde mikropların ona hiçbir şey yapmadığı gibi...

Sonra basit zannedilen birtakım kelimeler vardır ki onları artık herkesin bilmesi iycap eder. Fakat hiç te öyle değildir. Meselâ mekteplerde küçük çocuklarımız bize yaklaşıyorlar ve soruyorlar: (Muallim Bey, mazhar oldu ne demektir? muvaffak oldu ne demektir? Galip geldi ne demektir?) Çocuklar bunları bilmiyorlar. Bizim söylediğimiz maanaları bir tarafa kaydetmeğe ve bunun için lûgat defterleri kullanmağa mecbur oluyorlar. Küçükken bu lûgatlar ve lûgat defterlerinden neler çektiğimizi hatırlarsınız. Mekteplerde cilt cilt lûgat defter-

lerimiz vardı. Defterlerimizde birçok kelimeler, işitilmemiş tâbirler yazılı idi. Fakat bunlar o devrin bir zarureti idi. Bu günün zarureti değil. Bugün çocuklarımız yine lûgat ezberleteceğiz, fakat bu lûgatlar Türkçe kelimeler olacaktır. Onları kendi öz benliğimizi aşılacaktır.

(Alkışlar)

Biz zann ediyoruz ki, böyle ufak tefek kelimeleri çocuklar karine ile anlayabilirler. Hayır, karine ile anlayamazlar. Bu sene şahit olduğum bir vakadan bahsedeceğim: Çocuklara Ömer Seyfeddin Beyin (Kafesleri yakarken) adlı manzumesini ezberlettim. Galiba imtihan esnasında idi: Çocukların hiçbiri bunu anlamamışlardı, kafesi kuş kafesi zannetmişlerdi. Çünkü Türkçede kafes mefhumu yoktur. Bu pek tabiidir. Demek ki bizim basit gördüğümüz, ehemmiyetsiz gördüğümüz kelimeler hile ecnebidir, yabancıdır, bizim değildir. Onları anlamıyacağız.

Sora yine Ahmet Haşimi anlamakla alelâde bir Türkü anlamak arasında fark olduğunu, birinin yüksek bir kültürü iycap ettirdiğini beyan buyurdular. Bu, büsbütün başka bir meseledir. Haşimi anlamıyan, Haşimi anlamıyacak seviyede bulunan adamlar halk şairlerinden birçoklarının şiirlerinden de bir şey anlamıyabilirler. Meselâ Bayburtlu Zihninin nefis bir koşması vardır. Bunu da anlamıyan olabilir. Bu, fikrin derece derece yükselmesi meselesidir. Lisani kavraması meselesi başkadır. Lisani anlar, fakat mefhumu anlamakta belki müşkilât çekebilir. Yine denildi ki her muharrir ayrı ayrı dil konuşuyor. Binenaleyh lisanda anarşi vardır. O halde lisanda anarşi olduğunu yine kendileri itiraf ediyorlar. Ne yapmalıdır, kesip atmalı mıdır? Anarşi böyle devam edemez ve etmemelidir.

Üstatlarınıza karşı cevap veren dünkü neslin üstatlarından Ali Canip Beyefendi lisanda tabii teşekkül, sun'î teşekkül vardır dediler ve Servetifünun üdebâsının, muharrirlerinin bu sun'î teşekkülle yeniden bir yazı meydana getirdiklerini izah ettiler. Fakat Ali Canip Beyefendinin bunda hiç te hakları yoktur. Çünkü Serveti funun üdebâsı hatta ondan evvelki nesillere mensup olan üdebâ kendi aralarında konuşuyorlardı. Mahdut bir okuyucu tabakası için söylüyorlardı, saray için söylüyorlardı veyahut bir ser içinde toplanmış hususî çiçekler halinde kendilerini teşhir ediyorlardı. Halbuki bugün karşımızda bir halk vardır. Muazzam bir Türk kütlesi vardır. Maksadımızı o anlayacaktır.

(Kuvvetli alkışlar)

İnsanların kendi aralarında konuşmaları bir nevi ihtiyaçtır, netekim küçük çocuklarda bir zevk vardır: kuş dili konuşurlar. Gelken Gitgen filân gibi.. Aynı tarzda bugün yeni bir tertip belleyip te bir arkadaşımıza söylersek aman ne güzel diye bayılır. Bundan yirmi asır kadar evvel yaşıyan büyük bir feylesof, büyük devirlere hâkim olmuş bir feylezof (Eflatun) Cumhuriyet namındaki eseri hakkında şakirtlerinden birine diyor ki: «Deliko! sana şimdiye kadar söylemediğim bir şey söyleyeceğim; bunu fena görürlerse de bu sırrı sana faş edeceğim. Çünkü

bu bir hakikattir. Kırallar feylezof, feylezoflar da kiral olmalıdır.» Ne mutlu bize ki, feylezof (Eflâtun)un tabayyül ettiği büyük saadete nail olduk, büyük bir başa nail olduk. (Şiddetli alkışlar)

Feylezof demek aklın, mantığın, zekânın büsbütün başka nevinden bir şeydir. Hakikati doğrudan doğruya kavrayan kafa demektir. Biz bugün o kafaya malikiz. O kafa bizim için ebedî bir saadettir. (Şiddetli alkışlar)

Biz muallimler hatsın, Gazi hatsının parmağıyla işaret etmiş olduğu hedefi gördük. Artık önümüze hiçbir şey duramaz ve duramayacaktır. Eğer yorgunlar varsa, inanmıyanlar varsa onlar kenara çekilsinler, yazık olur. (Alkışlar)

Besim Atalay Bey — Çekilmezler.

Reis — 10 dakika istirahat.

Kapanma saati 17

Üçüncü Celse

Açılma saati 17,10

Reis — Kâzım Paşa Hazretleri.

Kâtipler — İsmail Müştak Bey, Refik Ahmet Bey.

Reis — Müzakereye başlıyoruz. Hüseyin Cahit Bey! Söz alan on kadar zat vardır. Fakat bugün vakit gecikiyor. Sözler uzun sürer, olabilir ki vakit kalmaz, zati âliniz lütfen cevabınızı veriniz, vakit kalırsa müzakereye devam ederiz.

Hüseyin Cahit Bey — Muhterem hanımlar, efendiler; dil, insanlar arasında konuşmağa yarar derler. Ben ötedenberi insanların birbiriyle anlaşamadıklarına kanım. Bugün bu kanaatim burada pek açık surette teeyüd etmiş oluyor. Çünkü aynı dille konuştuğumuz halde, görüyorum ki, bütün bütün başka taraflara gidiyoruz.

Söylediklerime iyiraz etmek için burada söz almak zahmetini ihtiyar eden Hasan Âli Beyefendi pek güzel mütalealarda bulundular. Onların bir yazılmış nüshasını elde etmiş olsaydım, altına ben de imzamı atardım. Aramızda ihtilâf noktası olarak gördüğüm cihet bendenize fatalist demeleridir. Bu kelimeden hoşlanmadım. Deterministi tercih ediyorum. Çünkü fatalistten bir maba'dettabia kokusu alıyorum. Bu bende yoktur. Onun için bana determinist derlerse daha iyi olur. Kendilerinin mütaleaları hakkında söyleyeceğim yalnız bundan ibarettir. Benim kelimelerimde, bazı cümlelerimde tezatlar buldular. Söz almak zahmetini